

Makacs tények és adatok a trianoni békediktátum 85. évfordulóján

Károlyi Mihály, Linder Béla és Böhm Vilmos hazaárulásáról

Bűnös módon, lényegében teljes nemzeti önfeladással Károlyi Mihály miniszterelnök, Linder Béla hadügyminiszter és Böhm Vilmos hadügyi államtitkár 1918. november elejétől a hónap végéig kb. 700 ezer, majd december közepéig összesen 1,2 millió fős, a frontról hazatérő magyarországi hadsereget – ennek 54 %-a, 650 ezer katona a korábbi, 1910. évi népszámlálás szerint magyar nemzetiségű volt! – szereltetett le,¹ amivel lényegében idegen hatalmakat szolgált. Miközben az 1918. november első felében a Magyarországra tört idegen hadseregek éppen csak megkezdték létszámuk erőltetett feltöltését. A 650 ezer főnyi magyar ajkú haderő számát gyarapította az Északkelet-Felvidékről származó kb. 50-60 ezer rutén (ruszin) katona, a II. Rákóczi Ferenc Nagyságos Fejedelem leghűségesebb népének („gens fidelissima”) fiait. A Kárpát-medencében a magyarsággal évszázadokon együtt élő ruszinok az egyetlen olyan nemzetiségnek számítottak, amelynek a kezébe magyar fegyvert lehetett adni. Hozájuk számíthatjuk a történelmi Magyarországhoz akkor még lojalis hazai németekből hadra fogott kb. 200 ezer német ajkú katona (cipszer, sváb, szász) nagy részét. A Károlyi-kormány – számításaink szerint – tehát több mint 800 ezer olyan katonát szerelt le bűnös módon, akik megvédhették volna az országot!

A további tények: a csehszlovák véderő prágai vezetésének 1918. decemberi 7-i hivatalos adatai szerint a Felvidékre betört csehszlovák hadsereg „szlovákiai” részének ekkori összlétszáma: legénység 6 788 fő, 317 tiszt, 41 lovas, 158 utász, 75 gépfegyver, 4

ágyú, egy páncélvonat, 3 repülőgép. A morva–magyar határtól a kárpátaljai Ung folyó vonaláig húzódó, kerekén 50 ezer km² területű Felvidék elfoglalására kidolgozott ekkori csehszlovák hadtápadatok valamivel nagyobb számot emlitenek: 8 300 fő, 50 ló.²

A bukaresti román hadilevéltár egyes újabb dokumentumai szerint az Erdélyre november első hetének végén orvul, hadüzenet nélkül támadó román haderő létszáma még 1918. december végén (!) is mindössze 39 ezer fő volt. A korabeli források szerint a rosszul felszerelt és az elégtelen hadtápellátás miatt kiéhezett katonaság naponta rabolt, fosztogatott. A román hadsereg ereje ebben az időben igen kevésnek bizonyult, a Tisza vonaláig, a kitűzött célig eljutni, azaz a kiszemelt 124 ezer km²-nyi történelmi Erdély, a Partium és a Tiszántúl elfoglalásához. Emiatt 1919. február elején a román vezérkar a megszállt területeken széles körű kényszerosorozást indított nyolc gyalog- és egy tüzérezred felállítására az erdélyi románok körében, mert döntő részük nem akart önként beállni az ó-romániai (regáti) hadseregbe.³

1918 őszén a délvidéki magyarság is félelemmel telve, dermedtségben, bizonytalanságban élte meg az új helyzetet. Az első világháború alatti katasztrofális vereség után Korfu szigetére visszaszorult, de 1918 őszére részben újjászervezett délszláv, főként szerbekből álló haderő foglalta el november 7. és 19. között a déli történelmi magyar határtól, azaz a Duna, illetve a Dráva folyásától északra fekvő hatalmas, kb. 45 ezer km² területet a belgrádi konvencióban kijelölt Barcs –

¹ *A magyarországi forradalmak krónikája 1918-1919.* Közread. Hetés Tibor. Bp., 1969: 83. p.

² *Hronský, Marián:* Priebeh vojenského obsadzovania Slovenska československým vojskom od novembra 1918 do januára 1919. – In: *Historický časopis*, XXXII. 1984/5., p. 734-755. Idézet e mű magyar fordításából: *Szlovákia elfoglalása a csehszlovák katonaság által 1918 novemberétől 1919 januárjáig.* Bp., 1993., Honvéd Hagyományörző Egyesület, 21. p.

³ Lásd bővebben, *Raffay Ernő:* Erdély 1918–1919-ben. Szeged, 1988: 141., 243-244., 331. p., stb.

Szigetvár – Pécs – Baja – Szabadka – Szeged, majd a Maros folyón továbbhaladó demarkációs vonalig. Ekkor a dél-magyarországi / délidéki részeket megszállt délszláv katonaság létszáma kb. 20 ezer fő, amely csak fél év múlva emelkedett 30-31 ezer főre. Ezt onnan tudjuk, hogy a Tanácsköztársaság egyik hadügyi népbiztosa, egyben a Vörös Hadsereg parancsnoka, az imént említett Böhm Vilmos, emlékiratában a katonai helyzetet elemezve közölte az alábbi adatokat: 1919. május második felében délen az eszéki főparancsnokság vezetésével a szerb hadsereg három (a Drina-, a Morava- és a Duna-) hadosztálya állomásozott összesen 21 500 fegyverrel, 1300 lovassal és 54 ágyúval, valamint a Muraköz körzetében egy hadosztály.⁴

Miként arathatott a szerb hadsereg kétségtelen sikert, miközben a budapesti Károlyi-féle államcsíny napján – október 31-én – a Monarchia déli főparancsnoksága még Belgrádban székelt, és a történelmi Magyarországon még egyetlen ellenséges katona sem tartózkodott? A kérdés megválaszolásakor fontos felvilágosítani az előzményeket. A puccs után négy nap múlva, november 3-án Padovában kötött fegyverszüneti egyezmény – melyet Viktor Weber, a Monarchia gyalogsági tábornoka és az antant nevében Armando Diaz olasz vezérkari főnök írt alá – elrendelte az ellenségeskedés azonnali beszüntetését, a *Monarchia csapatainak az 1914. évi határok mögé való visszavonulását, amely kedvező volt Magyarországnak számára*. Ez magyar viszonylatban a történelmi Magyarország határait jelentette, amelyen belül még ezen a napon sem volt egyetlen ellenséges katona, és az ország határai még sértetlenek voltak! A padovai fegyverszünettel lezárultak az Osztrák-Magyar Monarchia és az antant között négy éve dúló harci cselekmények. Már ezt megelőzően, november 1-jén Linder Béla, a Károlyi-kormány hadügyminisztere parancsot adott ki arról, hogy a magyar csapatok tegyék le a fegyvert, miközben Padovában még folytak a fegyverszüneti tárgyalások, amelyről természetesen tudomása volt. A két nap múlva, november 3-án aláírt padovai egyezmény, mely másnap lépett hatályba, nem avatkozott az országhatárokból, és azt a békekötésre hagyta.

Semmibe véve a padovai fegyverszünet rendelkezéseit, november 5-én Mišić vajda, szerb vezérkari főnök hadiparancsban adta ki 1. és 2. hadseregének, hogy szállja meg a Szerémséget, Szlavóniát, Horvátországot, Bosznia-Hercegovinát és Dalmáciát, valamint Dél-Magyarországon a Bánátot, keleten a Temesvár – Versec – Fehértemplom, északon a Maros vonaláig, továbbá Bácskát, azaz a Bajától és Szabadkától délre eső területeket. Két nap múlva, 7-én, a szerb hadsereg bevonult a Szerémségbe. Ugyanezen a napon Magyarország nevében külön fegyverszüneti tárgyalást folytatott Belgrádban Károlyi Mihály miniszterelnök vezetésével a Nemzeti Tanács, a Budapesti Munkástanács és a Katonatanács tagjaiból alakult küldöttség Louis-Félix Franchet d'Esperey francia tábornokkal, az antanthatalmak keleti frontjának főparancsnokával. A tábornok 18 pontból álló fegyverszüneti szerződést adott át, amelyben többek között azt követelte a magyar kormánytól: ürítse ki az erdélyi Nagy-Szamos felső folyásától Marosvásárhelyig, majd a Maros mentén a Tiszáig, innen a Szabadka – Baja – Pécs vonalon a Drávaig húzott demarkációs vonaltól délre és keletre eső területeket, szerelje le a hadsereget és a területén engedje át az antanthatalmak csapatait. A magyar küldöttség a fegyverszüneti pontokat elfogadhatatlannak nyilvánította, és nem írta alá. A tárgyalásokon a magyar küldöttség egyébként hangsúlyozta, hogy az ország ragaszkodik a béke megkötéséig „mai határaihoz”, vagyis az ország területét Horvát-Szlavónország nélkül érti.⁵ (Röviddel előbb, október 29-i határozatával a Zágrábi Nemzeti Tanács kimondta a Monarchiától való elszakadást, illetve felmondta az 1868. évi horvát-magyar kiegyezést, amellyel véget vetett a két ország közötti társországi viszonyoknak.)

A Horvát-Szlavónországhoz tartozó Szerémség november 7-i elfoglalása után a szerb hadsereg Bácskába tört. Ezért érthetetlen, hogy másnap közzétették Linder Béla hadügyminiszter rendeletét, amely november 11-i hatállyal leszereltette az 1896. előtt született nem tényleges állományú legénységet és tiszteket. Szurmay Sándor tábornok, a Károlyi Mihály által október 31-én leváltott addigi, 1917. február 19-től hivatalban lévő magyar hadügyminiszter írta később: „A magyar kormány még [1918.] november közepén is oly

⁴ Böhm Vilmos: Két forradalom tüzeiben. /Októberi forradalom. Proletárdiktatúra. Ellenforradalom./ Bécs / Wien, 1923. Bécsi Magyar Kiadó. Idézi: *A magyarországi forradalmak krónikája 1918-1919*. Közread. Hetés Tibor. Bp., 1969: 280-281. p.

⁵ Botlik József – Csorba Béla – Dudás Károly: *Eltévedt mezsgyékövek. Adalékok a délidéki magyarság történetéhez 1918-1993*. Bp., 1994: 34. p.

fégyveres erőt tudott volna sorompóba állítani a szent hazai föld megvédésére, mellyel Nagymagyarország határait teljes biztonsággal meg tudta volna védeni.⁶ (Három hónap múlva, 1919. február 23-án Károlyi elrendelte Szurmay tábornoknak mint háborús bűnösnek a letartóztatását. Azzal vádolták, hogy az Északkeleti-Kárpátokban 1914-1915. fordulóján csapataival kiverte az országba betört cári orosz hadakat, amivel – mondván – ő okozta az évekig tartó háborút. Károlyi Mihály tehát már akkor idegen érdekeket szolgált, Magyarország katonai vereségét és cári megszállását óhajtotta!)

Károlyi Mihály legnagyobb bűne, hogy rövidlátóan – e sorok írója szerint, tettei ismeretében a szándékoság sem kizárt! – nem vette figyelembe az alábbi cáfolhatatlan tényeket. Az első világháborúba egy Osztrák-Magyar Monarchia nevű állam lépett be, és következképpen az is veszítette el négy év múlva. Ezt felismerve, a császári és királyi legfelsőbb hadvezetés az uralkodó, IV. Károly jóváhagyásával fegyverszünetet kért. A tárgyalások – mint az imént írtuk – az olaszországi Padovában folytak, amelynek értelmében 1918. november 3-án a Monarchiának le kellett tennie a fegyvert, hogy azt követően a béketárgyalások következheszenek. *Ebben az időben Magyarország nem volt független állam, hanem a Habsburg Birodalomnak az 1867. évi osztrák–magyar kiegyezés óta egyik kiváltságos része.* Nem önálló, mert nem volt független kül-, had-, illetve pénzügye – bár volt egy korlátozott hatáskörű magyar honvédelmi minisztériuma –, és Magyarország ügyeit a közös uralkodó és a bécsi központi kormányzat intézte. Magyarországot sehol, semmiféle külön követség nem képviselte a világban, mert azok közös osztrák–magyar nagykövetségek voltak!

Magyarország ekkor „...külön államként nem is létezett. Ennél fogva nem is lehetett (volna) külön kezelni. Tehát Károlynak, mint császárnak, mind Ausztria–Magyarország államfőjének, mind magyar királyi minőségében azt kellett volna követelnie, hogy a békefeltételeket is ezzel az Ausztria–Magyarország nevű birodalommal közöljék. Külön Magyarországot felelősségre sem lehetett volna vonni, ideértve megcsonkítását. Mivel azonban Károlyi Mihály a padovai központi küldöttségtől függetlenül, magyar kormányfőként kezdett tárgyalni Belgrádban, Ausztriától elkülönülve, ki-

szolgáltatta Magyarországot a győztes hatalmaknak. (kiem. tőlem – B. J..) ...valószínű ugyan, hogy a győztes hatalmak így is meglelték volna a módját a megcsonkításunknak, de legalább erre hivatkozva, ezen a cáfolhatatlan alapon, hogy tudniillik önmagunkban nem is lehetett bennünket hadat viselő *államnak* tekinteni, megnehezítettük volna ellenségeink dolgát és megkönnyítettük volna a magunk sorsát. Még azt is előadhattuk volna – így jártak el például a csehek –, hogy ki voltunk szolgáltatva Bécsnek... Károlyi Mihály pedig, noha kötelessége lett volna a fent vázolt módon cselekedni, tudatosan rosszhiszeműen járt el. Ómódi kifejezéssel élve: *elárulta hazáját*.⁷

Ma már közismert, hogy az 1918. október 31-én államcsinnnyel megszerzett ingatag hatalmát Károlyi Mihály az antantra támaszkodva akarta megerősíteni. Ezért utazott le november 7-én Belgrádba a Nemzeti Tanács, a Budapesti Munkástanács és a Katonatanács képviselőinek az élén, megkötni a november 3-i padovai egyezményt megszegő, külön magyar fegyverszüneti szerződést, az ún. belgrádi konvenciót. Az antanthatalmak keleti frontjának főparancsnoka, Louis-Félix Franchet d'Esperey tábornok 18 pontos diktátumát – melynek követelése egybeestek a szerb és román területi igényekkel! – azonban a delegáció elfogadhatatlannak találta, és nem írta alá. Egy hét múlva, november 13-án Károlyi Mihály és kormánya megbízásából Linder Béla volt hadügy-, ekkor már tárca nélküli miniszter mégis aláírta az ún. belgrádi konvenciót. Az egyezmény fő pontja kijelölte a Dráva folyótól a Barcs – Szigetvár – Pécs – Baja – Szeged, a Maros folyó, Marosvásárhely, onnan a Nagy-Szamos felső folyásán húzódó demarkációs vonalat. E szakasz alatt az antant-csapatoknak, azaz valójában szerb és román szövetségeseiknek joguk volt megszállniuk a magyar területeket, sőt, az ezen kívül fekvő, stratégiaileg fontosabb helységeket is, köztük Budapestet. A konvenció nyolc napot adott a demarkációs vonal alatti délvidéki terület kiürítésére, aminek a magyar kormány határidőre eleget tett.

Ezzel párhuzamosan a Barcs – Szigetvár – Pécs – Bátaszék – Baja – Szabadka – Szeged – Arad – Maros folyó, illetve délről északra a Duna mellől az Orsova – Karánsebes – Lugos, Maros folyó vonaláig, azaz Ba-

⁶ Szurmay Sándor: A magyar katona a Kárpátokban. Bp., 1940. Idézi: Nemeskürty István: Mi történt velünk? Bp., 2002: 15. p.

⁷ Nemeskürty István: Mi történt velünk? Bp., 2002: 84-85.

ranya, Bács-Bodrog, Torontál, Temes és Krassó-Szörény vármegyék túlnyomó részét, illetve Somogy, Tolna, Csongrád és Arad vármegyék kisebb tájait – összterületük, mint irtuk, kb. 45 ezer km² volt! – 1918. november 9. és 21. között egyszerű bevonulással, akadálytalanul foglalta el a szerb hadsereg. Újvidéket már november 9-én, négy nappal (!) a belgrádi konvenció november 13-i aláírása előtt megszállta, majd háta mögött a várossal, a Bánságban elérte a Pancsova – Versec, illetve a Pancsova – Antalfalva-vonalat.

A két stratégiai fontosságú várost, az akkor 85 %-ban magyarlakta Szabadkát november 13-án, Aradot pedig 21-én özönlötte el a szerb hadsereg, amely minden magyar településen azonnal bevezette a cenzúrát, s elkobozta a magyar újságokat. Ez annál is inkább fájdalmasan érintette a magyarlakta városokban, falvakban élőket, mert sorsdöntő napokban, hetekben maradtak információ nélkül. A szerb csapatok egyes helyeken erőszakkal föleskették a polgári lakosságot a szerb állampolgárság föl vételére. Napirenden voltak az erőszakoskodások, Torontál vármegyében például november közepén törvénytelenül elrendelték a 21-30 életév közötti magyar fiatalok besorozását a szerb hadseregbe. A belgrádi konvenció nyolc napot adott Magyarországnak arra, hogy kiűrtse a Barcs – Pécs – Baja – Szeged – Arad vonaltól délre eső területeit, amit ez meg is tett. A szerb hadsereg e vonalat elérve általában megállt, kivéve, ha különleges érdekei fűződtek az átlépéséhez: ilyen volt a baranyai Pécs-körméki bányavidék, amelyet Szerbia meg akart szerezni.

Fontos rámutatni, hogy az 1918 novemberétől hosszú hónapokra megmerevedett demarkációs vonal a Barcs – Szigetvár – Pécs – Bátaszék – Baja – Szabadka – Horgos – Szeged vasútvonallal párhuzamosan haladt, attól néhány kilométerre északra. Nyilvánvalóan azért, hogy a szövetségesek ellenőrzése alatt lehessen tartani az akkoriban egyedüli vasúti kapcsolatot a nyugati antantállamok és a későbbi kisantant országok között. Akkor a Tiszán Szegedtől délre nem volt (vasúti) híd és a Dunán Belgrádtól lefelé ugyancsak nem; a belgrádi hídon viszont nem lehetett a Bánságba, illetőleg Romániába eljutni. Szabadkától nyugatra és Szegedtől keletre fonódtak össze azok a vasútvonalak, amelyeken akkor a nyugat-keleti forgalom lebonyolítható volt.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság egyik osztaga még 1918. december 25-én önkényesen megkezdte a Muraköz megszállását, s két nap múlva elfoglalta annak központját, Muraszombatot. Ezzel jókora területet szakított le Zala vármegye déli, a Mura és Dráva közti részéből. Mindezt a Károlyi-kormány tétlenül eltűrte, a vidék népe azonban nem fogadta el a megszállás tényét, és a következő napokban Bednyák Vince helyi polgár vezetésével megszervezte az ellenállást. 1919. január 2-án a kora hajnali órákban megtámadta a jugoszláv csapatot. A harc Muraszombat falai között és a város közvetlen közelében a délutáni órákig tartott, s a helyi hazafiaknak sikerült a jugoszláv egységet szét-szórni és megfutamítani. A muraszombati csata hatására a szlovén kormány egyik vezetője kijelentette: Jugoszláviának nincsen szüksége a Muraközre, vagyis korabeli szóhasználat a Vend-vidékre. „Ennek a csatának tulajdonítható az is, hogy a Legfőbb Tanács és a Territoriális Komisszió 1919. május 12-én kelt határozatában a jugoszlávoknak a Vend-vidékre vonatkozó kívánságát visszautasította. Zolger Ivánnak, a párizsi békekonferencia jugoszláv delegátusának egyik nyomtatásban megjelent írásából megtudtuk, hogy a 'Vend-vidék sohasem került volna jugoszláv fennhatóság alá, ha a francia delegátusok és szakértők állandóan a jugoszlávok kezére nem jártak volna, és ha Tardieu a Legfőbb Tanács határozatait néhányszor a jugoszlávok javára önhatalmúlag el nem csavarta volna', amely műveleteiért 'sokszor igen heves konfliktusba keveredett más nagyhatalmak képviselőivel'. A jugoszláv kormánynak a párizsi békekonferenciára kiküldött hivatalos delegátusa tehát maga írásban bizonyítja, hogy a vendséget a Legfőbb Tanács Magyarországnak ítélte, de Tardieu ezt a határozatot önhatalmúlag megváltoztatta".⁸ Így kapott Jugoszlávia engedélyt a Muraköz megszállására. Erre azonban csak 1919. augusztus 12-én kerített sort, amikor Budapesten már elbukott a Tanácsköztársaság. A jugoszláv hadsereg ekkor már olyan haderőkkel jelent meg a Magyarország által magára hagyott vidéken, hogy a helyi lakosság nem gondolhatott fegyveres ellenállásra.

Összegezve: 1918 novemberében és december közepéig Károlyi Mihály, Linder Béla és Böhm Vilmos mintegy 650 ezer magyar nemzetiségű katonát szerelt le, akik a frontról zömében zárt alakulatokban, fegyelmetlenül és a fegyverzetükkel együtt vasúton tértek

⁸ Fall Endre: Jugoszlávia összeomlása. (A Délvidék visszatérése.) Bp. 1941. Magyar Revíziós Liga kiad., 61. p.

haza, és akikhez a már említett 50-60 ezer ruszin és a mintegy 200 ezer német ajkú katona zömét is hozzá kell számítanunk. Ezzel szemben az ország területére ez időben betört csehszlovák, román és délszláv csapatok összlétszáma a lehetséges magyarországi haderőnek csak a töredéke, 60-65 ezer fő volt. Ez utóbbi tény bizonyítja, hogy 1918 novemberében és decemberében igen jó esély volt egy sikeres magyar honvédő háború megvívására, sőt a legkisebb rossz esetén is meg lehetett volna akadályozni a hazánkra tört csehszlovák, román és délszláv haderő által kiszemelt színmagyar és döntően magyarlakta területek elszakítását. Az ország fegyveres ellenállása esetén még a vegyes lakta területeken is ki lehetett volna kényszeríteni a népszavazást a hovatartozás kérdéséről. Erre példa a később említett soproni népszavazás! Szerencsére voltak bátrak, akik mertek cselekedni, igyekeztek valamiképp megmenteni a nemzet becsületéből.

Így történt ez Balassagyarmaton, ahová 1919. január 15-én az Ipoly folyón átkelve egy mindössze 45 fős (!) csehszlovák légionárius csapat érkezett, hogy elfoglalja Nógrád vármegye akkor csaknem 11 ezer lakosú székhelyét. A városban ezekben a napokban a miskolci tüzérezred több tisztje állomásozott, akik a helyi lakosoknak „könnyek között panaszolták, hogy a Ruttká (város – fontos vasúti csomópont Turóc vármegyében, ekkor Ruttká lakóinak egyharmada magyar – B. J.) melletti ütegállásukból, ahonnan tüzérségi tüzrel az egész környéket uralták, a Károlyi-kormány visszaparancsolta őket”. A Károlyi-féle, az idiotizmus határát súroló makacs pacifizmusnak szembeszegülve, Balassagyarmat népe nem sokáig tűrte a csehszlovák megszállást, és fegyveres felkelést szervezett. 1919. január 29-én hajnalban Vízy Zsigmond és Bajatz Rudolf századosok irányításával; katonák, polgárok és vasutasok támadták meg, majd kiverték a csehszlovák megszállókat. A harcokban tízen hősi halált haltak, huszonhárom személy megsebesült, de Balassagyarmat nem került idegen megszállás alá, különben Csehszlovákia részévé vált volna. Tettéért a város méltán érdemelte ki a „Civitas Fortissima”, a „Legbátrabb Város” címet, amelyet már a trianoni diktátum után is használtak, és minden évben meg is ünnepelték a jeles napot.⁹ Hivatalosan azonban csak a felkelés 80. évfordulóján,

1999. január 30-án hozott a városi önkormányzat rendeletet a Civitas Fortissima cím felvételéről.

A Károlyi-kormány a Pozsonyt védő 2500 fős tüzérséggel megerősített magyar alakulatnak is megtiltotta az ellenállást, és az egyik ősi magyar koronázó várost is cserbenhagyta. A helyi polgárok itt is szembe szegültek az 1919. január 1-jén Pozsonyba bevonult megszálló csehszlovák légiós katonasággal. „A városban az új hatalommal való együttműködés megtagadása és a vasutas-postás sztrájk támogatása miatt tíz nap alatt rendkívül feszültté vált a helyzet. 1919. február 12-én a pozsonyiak tiltakozó nagygyűlést szerveztek, amelyet azonban a csehszlovák légiós járőrök sorozatlövésekkel szétverték. A hét halálos áldozatot és huszonhárom súlyos sebesültet követelő rendteremtés után Šrobárék (Vavro Šrobár ekkor Szlovákia teljhatalmú minisztere – B. J.) nekiláttak Pozsony és egész Szlovákia magyartalanításához”.¹⁰

Pedig még másfél évvel az 1920. június 4-i trianoni békediktátum aláírása után is volt esély a fegyveres ellenállásra. Még hozzá Nyugat-Magyarországon, amelynek egy több mint négyezer km²-nyi keskeny sávját – Moson, Sopron és Vas vármegyék nyugati szélét – az 1919. szeptember 10-i saint-germaini szerződés az első világháborúban szintén vesztes Ausztriának ítélte. Az ezeréves nyugati magyar határvidék feladása a trianoni békediktátumban megcsonkolt, megmaradt Magyarország lakosságának is nagy lelki megrázkódtatást okozott. A közvéleményt elsősorban az háborította fel a végletekig, hogy a világháborúban szövetséges és az országgal együtt vesztes Ausztria is gyarapodott magyar területekből. Ezt a korabeli magyar közvélemény egyszerűen nem akarta elfogadni, akkora arcátlanságnak tekintette a döntést. (Ausztriának az Olaszország által megszállt és elcsatolt Dél-Tirolért adták át fájdalomdíjként a hajdani magyarországi Őrvidék egy részét, a mai Burgenlandot az antanthatalmak.)

A magyar minisztertanács 1921. április 28-án vitatta meg a „nyugat-magyarországi kérdés külpolitikai vonatkozásait”.¹¹ A nemzeti érdekű kormányzat ezt követően dolgozta ki azt a tervet, hogy az Ausztriának ítélt terület átadását junktimba hozzák, azaz összekapcsolják a szerb-horvát-szlovén hadsereg által megszállt Baranya vármegye és Pécs kiürítésével, amelyet a tri-

⁹ Lásd bővebben: *Nógrád és Hont vármegye*. Sajtó alá rend. Ladányi Miksa, 1934.; *Civitas Fortissima*. Balassagyarmat története írásban és képekben. Szerk., Tyekvicska Árpád. Balassagyarmat, 2002: 165-166. p.

¹⁰ Szarka László: A (cseh)szlovákiai magyar közösség nyolc évtizede 1918–1998. Történeti vázlat. – In. *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. Szerk., Filep Tamás Gusztáv, Tóth László. Bp., 1998: 15. p.

¹¹ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL), K 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1921. április 28.

anoni békediktátum Magyarországnak hagyott. A junktim lehetőségét egyébként Teleki Pál kormányfő már az 1921. január 4-i minisztertanácsi ülésen felvetette.¹² A fentiekből is jól érzékelhető, hogy az előbb Teleki Pál, majd 1921. április közepétől a Bethlen István vezette kormány a lehetséges utolsó pillanatig keményen védte az őrvidéki és általában a mindenkori magyar érdeket. (Írtuk az imént, hogy különösen Károlyi Mihály és Linder Béla a magyar hadsereg leszerelésével, azaz lényegében a teljes nemzeti önfeladással, idegen hatalmakat szolgált.)

Az antanthatalmak képviselőiben Sopronban állomásozó Szövetségek Táborki Bizottság „Plan de transfert” címmel 1921. augusztus 6-án adta ki az Ausztriának ítélt nyugat-magyarországi területek kiürítésére, átadására és átvételére vonatkozó részletes tervét, amely szerint a kiürítés augusztus 26-án kezdődik és 28-án fejeződik be.¹³ A terület átadásának megkezdésére az antant 48 órás halasztást adott (augusztus 28.), mert a szerb-horvát-szlovén hatóságok nem adták át a trianoni diktátumban Magyarországnak ítélt dél-baranyai részeket.

Különösen súlyosan érintették az események a döntően magyar érzelmű, de német többségű Sopron lakosságát, ahol 1921. augusztus 20-án különösen lehangoltak, elkeseredettek voltak a polgárok. Ezen a napon jelentek meg szerte a városban azok az augusztus elsejei keltezésű falragaszok, amelyeken a soproni antantbizottság közölte Nyugat-Magyarország átadásának tervét. Végrehajtását a párizsi Nagykövetek Tanácsa – feltehetően cinikus sugallatra – végül 1921. augusztus 29-én (az 1526. évi mohácsi csata napja!), 16 órára tűzte ki. A helyi polgárok joggal úgy érezték, hogy a mostani Szent István nap lesz az utolsó magyar ünnep. Első királyunk miséjére zsúfolásig megtelt a Szent Mihály templom, ahonnan a tömeg a Széchenyi téri domonkos templomhoz hömpölygött. Itt már több ezren voltak azok, akik a soproni helyőrség búcsúzó tábori miséjét hallgatták. A szemtanú, Träger Ernő írta négy évvel később: „A postaigazgatóság előtti részen az út mentén az emberek két oldalt sorfalat állanak: elvonulnak a soproni magyar katonák. Kimért, katonás lépésük súlyától keményen döng a föld. A magyar föld,

amelyért annyit harcoltak, és amelyet most el akarnak venni. És ők, akik véreztek Ausztriáért a galíciai homokban, az Isonzó partján, a dél-tiroli és a doberdói sziklákon, most ne tudnák megvédeni a saját földjüket Ausztria ellenében?”¹⁴ A Széchenyi téren ekkor hirtelen, senki által nem szervezett, a lelkekből kirobbant tüntetés kezdődött. Öklök százai emelkedtek a magába és Ausztriát átkozó hangok törtek fel a tömegeből. Az antanthatalmak megbízottjai megrendülten néztek körül, és meghatotta őket a Magyarország iránti hűség és ragaszkodás.

A Sopronban székelő szövetségek katonai bizottsággal, Sigray Antal fő kormánybiztos augusztus 21-én közölte: az illetékes magyar hatóságok minden intézkedést megtettek, hogy a terület kiürítése kellő időben, zavartalanul megtörténhessen. Másnap – augusztus 22-én –, több mint egyéves várakozás után a magyar csapatok végre bevonulhattak Pécsre. A belgrádi kormánynak, oly sok huzavona után, végleg át kellett adnia Magyarországnak – az értékes Mecseki-szénmedencével együtt – Baranya vármegye nagy részét, valamint Baja városát és környékét.

A Nyugat-Magyarország átadásával kapcsolatos jegyzőkönyv aláírására, 1921. augusztus 29-ére az antanthatalmak Sopronban székelő képviselői a Széchenyi városi palotáját jelölték ki. A család élesen tiltakozott, és kérte: ne sértsék meg a „legnagyobb magyar”, Széchenyi István szellemét azzal, hogy egyik kedves tartózkodási helyén pecsételik meg Magyarország nyugati végeinek halálos ítéletét. A táborki bizottság elfogadta a kegyeleti szempontot, és a katonai nevelőintézet Rákóczi úti épületét jelölte ki az aláírás színhelyének.

A következő napokban Sopron utcáit ellepték a társzekerek. Ismét Träger Ernőt idézzük: „...elköltöznek a hivatalok és az iskolák: a törvényszék, járásbíró, pénzügyi igazgatóság és a csendőrpáncsnokság Győrbe ment, az alispáni hivatal Kapuvárra került, a megyei árvaszék, számvevőség, gyám-pénztár Csornára, a szolgabíró Pinyére költözött. Az evangélikus főgimnáziumot Győrbe, az evangélikus tanítóképző intézetet Bonyhádra helyezték. Az emberek az utcára sem mertek kimenni, hogy ne lássák a város haldoklását, a halottaskocsikra emlékeztető tár-

¹² MOL. K 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1921. január 4.

¹³ MOL. K 26., 1388. csomó, 1922–„H” tétel, 80-85. p.

¹⁴ Lásd bővebben: Träger Ernő: A soproni népszavazás. A szomorúság, bizakodás és hűség napjaiból. = In. *Sopron civitas fidelissima*. Szerk. dr. Thirring Gusztáv. Sopron, 1925: 75-93. p.

szekerek fájó dübörgését. A vármegye alispánja sírva járt a vármegyeháza üres falai között.” Most egy újabb ősi magyarországi város esetében ismétlődött meg 1918-1919 fordulójának nemzeti végzet-sorozata, amikor Károlyi Mihály, Linder Béla, Böhm Vilmos hazaárulása következtében színmagyar városokból – például Érsekújvár, Kassa, Ungvár, Beregszász, Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda, Marosvásárhely, Kolozsvár, Nagyvárad, Arad, Szabadka, Zenta, Zombor, Újvidék –, és hatalmas magyarlakta területekről 350-400 ezer magyarnak kellett elmenekülnie. S költöznie a trianoni békediktátumban meghagyott, kifosztott Magyarországra a hódító csehszlovák, román és délszláv csapatok elől. Közülük több tízezen – lakás, szállás híján – hónapokon vagy éveken át a budapesti pályaudvarokon több ezer vagonban vagy rögtönzött barakkokban laktak. Ezért a magyar kormánynak 1920-ban és 1921-ben több alkalommal korlátoznia kellett az elszakított területekről való tömeges beköltözést, mert a nehéz gazdasági helyzet miatt a menekülteknek sem lakást, sem munkaalkalmat nem tudtak adni.¹⁵

Közben ugyanis az történt, hogy a saint-germaini szerződés aláírása után két évig a bécsi kormány katonailag egyszerűen képtelen volt birtokba venni a neki rendelt területet. Sőt, röviddel az átcsatolást ugyancsak kimondó trianoni békediktátum magyar nemzetgyűlési törvénybe iktatását (1921. július 26.) követően a magyar hazafiak, a Székely Hadosztály volt tisztjei, mintegy 3500-4000 fő – köztük a fehérterror idején valóban megpörkölődött Prónay Pál, Héjjas Iván vezetésével – a tervezett kiűrités kezdő napján, augusztus 28-án kirobbantották a nyugat-magyarországi felkelést. Ezt követően Mosonmagyaróvár körzetétől Szentgottárd környékéig naponként támadták – s eközben több fényes győzelmet arattak –, majd kiűzték a benyomuló 11 osztrák csendőralakulatot.

A nyugat-magyarországi fegyveres ellenállás kivívta, hogy szeptember 11-én – olasz közvetítéssel – újabb magyar-osztrák tárgyalások kezdődtek. Ezek során alakult ki az ún. soproni formula, amely a további megbeszélések alapjává vált. Lényege: a magyar kormány azonnal kiűriti és átadja Ausztriának a nyugat-magyarországi sávot a kijelölt trianoni határig, ha biztosítékot kap Sopron város és környéke végérvényes átengedésére, és biztosítja az igazságos határki-jelölést. Ezt az osztrák kormány úgy fogadta el, hogy a

lemondás egyetlen formája a népszavazás. A felkelők ezt az eredményt kevésnek tartották, az elszakításra ítélt terület egész lakosságának az önrendelkezését követelték. Ezért tovább harcoltak – ismét kiűzték a betolakodó osztrák csendőralakulatokat –, majd október 4-én Felsőőr járási székhelyen, az ősi magyarlakta őrvidéki terület központjában, nagy tömeg előtt Prónay Pál fővezér kikiáltotta az önálló, független és semleges Lajtabánság államot. Itt felolvasták, majd elfogadták a „Függetlenségi Nyilatkozat”-ot, melynek címe: Kiáltvány a világ népeihez!, amelyet Prónay 8 ezer példányban nyomtatásban is közzétett. A gyűlés jegyzőkönyve és a nyilatkozat később, október 30-án megjelent a Felsőőrön kiadott „Lajtabánság Hivatalos Lapja”-ban. A nyilatkozat értelmében az államfői és a végrehajtó hatalmat az alkotmányozó gyűlés által választott bán gyakorolta a végrehajtó hatalomként szervezett hattagú kormányzótanács, azaz kormány segítségével. A bán tisztségét ideiglenesen Prónay Pál, az e napon egyesített felkelő hadsereg fővezére (főparancsnoka) töltötte be.

Másnap, október 5-én megalakult Lajtabánság állam kormánya, elnöke – egyben ideiglenes vallás- és közoktatásügyi miniszter – Apáthy László. Tagjai: Lévy Ferenc külügy-, illetve ideiglenes igazságügyi, Bárdoss Béla belügy-, Hir György gazdaságügyi-, valamint Prónay Pál hadügyminiszter. A nyugat-magyarországi felkelő csendőrség parancsnoka gróf Erdődy Tamás vasvörösvári földbirtokos. A Bánság hivatalos nyelve a magyar, anyanyelvét azonban mind a hivatalos, mind a magánéletben mindenki használhatja. A törvények, rendeletek magyar, német és horvát nyelven jelennek meg, tekintettel arra, hogy Lajtabánság kikiáltása a területen élő három népcsoport, a németek, a horvátok és a magyarok nevében történt. Átmenetileg a magyar állam törvényei maradnak érvényben. A Bánság minden polgára nemzetiségi, nyelvi, vallási különbségre való tekintet nélkül a törvények előtt teljesen egyenlő, s ugyanazon politikai és polgári jogok és kötelezettségek részese. A nyilatkozatot magyar, német és horvát nyelven adták ki, és falragaszokon terjesztették az elszakításra ítélt nyugat-magyarországi területen. Lajtabánság kikiáltása után Prónay, a magyar kormány által a „B” zónából kivont katonaság helyére a saját felkelő egységeit küldte, és ezt a körzetet is az ellenőrzése alá vonta. Ezzel – Sopron és környéke kivételével – az Ausztriának

¹⁵ MOL. K 26. 1299. cs., 1922–XLIII–61. sz. 114-125.; 160-161.; 183-186. p.

ítélt teljes nyugat-magyarországi terület a szabadcsapatok fennhatósága alá került.

Az 1910. évi népszámlálás szerint Lajtabánság állam területe – Kismarton város, a nezsideri, a nagymartoni, a felsőpulyai, a felsőöri és a németújvári járás – kereken 476 ezer katasztrális hold, 198 ezer lakossal. A Lajtabánság állam kormánya önálló postaszolgálat megszervezésére is törekedett, saját posta-, illetve okmánybélyegek kiadásával. Ezért kétféle módon felülnyomták a Magyar Királyi Posta Lajtabánság területén addig használt bélyegeit, amelyeket jelentős számban újra megjelentettek. Az egyik sorozaton „Lajtabánság posta” felirat szerepelt. A másikon a „Felkelő magyarok által megszállt Nyugat-Magyarország 1921. augusztus – szeptember.” Ezen kívül Bécsben új bélyegsorozatokat is nyomtattak, amelyek Prónay portréját, illetve az Őrvidék legjelentősebb várait ábrázolták.¹⁶

Miközben a magyar hazafiak harcot indítottak Nyugat-Magyarország megtartásáért és a nemzeti érdekű magyar kormány – mint említettük – junktimba hozták a délszláv csapatok által megszállt dél-magyarországi területek (Baranya vármegye és a Bácska) visszaszerzésével, az 1918. októberi „őszirózsás forradalom” (valójában Károlyi Mihály és szűk körének, az ún. pesti társaságnak a puccsszerű államcsínye) bukása után a Pécsre menekült polgári radikális, szociáldemokrata politikusok, kommunista emigránsok az ellenség szolgálatába álltak s a magyar nemzet árulóivá váltak. Előzmények: az 1918. november 13-án megkötött belgrádi konvenció megsértésével a délszláv csapatok rövidesen megszállták Baranya vármegye területét a Duna – Pécsvárad – Hosszúhetény – Orfű – Bükkösd vonalig s Pécsset. A magyar Fővezérség 1919 október 28-án parancsot intézett a Nemzeti Hadsereghez, hogy vegye birtokba a szerb csapatok által jogtalanul elfoglalt részeket, de Pécs baloldali vezetése a fehérterrorra hivatkozva az antanthatalmagnál elérte a szerb megszállás meghosszabbítását. A trianoni békediktátum ratifikációs okmányainak az 1921. július 26-i okmányainak kicserélésére után a párizsi Nagykövetség Tanácsa utasította a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságot a békeszerződésben Magyarországnak ítélt terület végleges kiűrtésére. Linder Béla, a Károlyi-kormány hadügyminisztere, aki ekkor Pécs szocialista polgármestere, au-

gusztus első napjaiban Belgrádban tárgyalta, és 7-én Nikola Pašić miniszterelnök is fogadta. Linder memorandumot nyújtott át a magyar kérdéssel a kormányfőnek, aki kijelentette: ha a délszláv államnak ki ürítenie Pécsset és Baranyát, akkor az SZHSZ-kormány menedékjogot ad az összes politikai menekültnek. Ezt követően, augusztus 10-én került nyilvánosságra a magyar és a délszláv kormány tárgyalásainak eredménye, miszerint a szerb csapatok tíz nap múlva, 20-án kivonulnak a megszállt részekről. A bejelentés hírére zavargások törtek ki a városban. Az ide menekült baloldali vezetők, Linder és a pécsi szocialista párt mozgósították a lakosságot s augusztus 14-én, kb. 15 ezer ember részvételével a Széchenyi téren tiltakozó népgyűlést tartottak a „Horthy-uralomnak Baranyába való bevonulása ellen”. Itt először Dobrovics Péter (Petar Dobrovic) festőművész indítványozta: „Jelentse ki a népgyűlés, hogy megalakítja a baranyai szerb-magyar köztársaságot, s azt a SHS védelme alá helyezi!”¹⁷ A gyűlés intézőbizottságot alakított, elnökévé Dobrovicsot választották, majd küldöttséget szerveztek, amely a szerb kormánybizottságon felkereste Szevetislav Rajić főispánt. Bejelentették a Baranya-Bajai Szerb–Magyar Köztársaság létrejöttét, és kérték, hogy a főispán erről értesítse a belgrádi kormányt. Az intézőbizottság magyar, német, horvát és angol nyelvű kiáltványban adta hírül megalakulását, amely kinyilvánította: az augusztus 14. népgyűlés az újonnan alakult köztársaságot „az SHS-állam fennhatósága és a kisantant védelme alá helyezte”. A köztársaság elnöki posztját Károlyi Mihálynak ajánlották fel. Az intézőbizottsághoz üdvözlő táviratokban csatlakozott Szigetvár, Barcs, Siklós, Mohács, Baja és minden nagyobb település a vidéken. A bábáram kikiáltásának estéjén Dobrovics Péter az intézőbizottság két tagjával Belgrádba utazott, hogy az SHS-kormánytól és belgrádi külföldi nagykövetségeknél bejelentsék az „új ország” megalakulását, amely formálisan csak néhány napig létezett. A párizsi Nagykövetség Tanácsának fellépésére augusztus 18-án a szerbek kénytelenek voltak kivonulásukat Baranyából és Pécsről, a megyeszékhelyet augusztus 22-én vették birtokba a magyar csapatok.¹⁸ A megszállókkal kb. öt-ezer baloldali személy távozott az SHS Királyságba, akiknek – mint írtuk – Pašić miniszterelnök politikai menedékjogot ígért. Élükön Linder Bélával, aki 1962-ben

¹⁶ Ádám T. István: Soprontól Munkácsig. Bp., 1939: 17-32., 75-82.; Zsiga Tibor: Horthy ellen, a királyért. Bp., 1989: 110-149. p.

¹⁷ Császár Géza: Baranya 1918–1921. Novi Sad, 1921: 96. p.

¹⁸ Részletesen: Szűts Emil: Az elmerült sziget. A Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság. Pécs, 1991.

Belgrádban bekövetkezett haláláig a délszláv királyságban, majd a titói Jugoszláviában élt, ahol az államtól négy évtizeden át anyagi ellátásban részesült.

Visszatérve a nyugat-magyarországi / ővidéki eseményekre: Lajtabánság-állam 1921. október 4-i kiáltása kikényszerítette az újabb olasz közvetítésű magyar-osztrák tárgyalásokat, amelyek október 11-én Velencében kezdődtek, és 13-án jegyzőkönyvvel zárultak. Ebben Magyarország vállalta Ausztriának terület átadását, a felkelőcsapatok visszahívását és leszerelését. Cserébe Ausztria jóváhagyta, hogy a pacifikálás után Sopron és környéke hovatartozásáról népszavazás döntsön, melyre két hónap múlva került sor. A velencei jegyzőkönyv aláírása után is folytatódott az öszszecsapások a felkelők és a területre betörő osztrák csendőralakulatok között, Császárkőbánya, Gyanafalva és más települések térségében. A velencei jegyzőkönyv értelmében a Bethlen-kormány október második felében megkezdte a felkelők leszerelését. Ez bizonyodalmakkal járt, mert a felkelők kevésnek tartották az egyezményben elért eredményeket, – szerintük – okosabb diplomáciával többet is el lehetett volna érni. A magyar tárgyalók közül többen ugyanis bűnösen mulasztottak. Elsőnek október 19-én Friedrich István tért vissza végleg Budapestre, alakulata azonban Prónay irányítása alá került, aki nem tett eleget a kormány fegyverletételi felszólításának. Ezt a helyzetet használták ki a karlisták, és október 21. és november 1. között újra megkísérelték a Nyugat-Magyarországra érkezett IV. Károly magyar trónra való ültetését. A 2. királypuccs végkifejletében a Horthy Miklós kormányzóhoz hű erők a főváros előterében, Budaörsnél vívott összecsapásban megadásra kényszerítették a király alakulatait.¹⁹

A párizsi Nagykövetek Tanácsa október 27-én jóváhagyta a velencei jegyzőkönyvet. A Sopronban és környékén megtartandó népszavazás ellenében a magyar kormány végleg lemondott Nyugat-Magyarországról, amely megpecsételte a terület és Lajtabánság állam sorsát. A magyar kormány újabb intézkedéseket tett a felkelők leszerelésére. Végül Horthy Miklós kormányzó nyomására Prónay november 4-én csapatainak kiadta a kiürítési és a leszerelési parancsot. A magyar sorkatonai alakulatok összesen 2 125 felkelőt gyűjtöttek egybe, de csak 1400 kézfegyvert tudtak be-

szedni tőlük, mert a többit elrejtették egy második felkelés céljára. Ezzel megszűnt az 1921. október 4. és november 4. között fennállt Lajtabánság állam. Az augusztus 28-án kitört nyugat-magyarországi harcokban összesen 24 magyar felkelő és egy csendőr halt hősi halált. Osztrák részről 30 katona, 13 csendőr és egy hivatalnok esett el.²⁰ A Sopronban állomásozó Szövetségközi Tábornoki Bizottság november 10-én értesítette Ausztriát a terület kiürítéséről, és felszólította Nyugat-Magyarország elfoglalására, amely 23 nap alatt, december 3-ára megtörtént.

Sopronban december 14-én, a környező nyolc községben 16-án tartották meg a népszavazást az antant hatalmak képviselőinek szigorú felügyelete alatt. A szavazásra jogosultak teljes száma 27 069 fő volt, akiknek zöme, 19 164 polgár Sopron nyolc kerületében, illetve a városhoz tartozó, 9. kerületnek számító Brennbergbányán, kisebb része – 7 905 fő – a környező nyolc községben lakott. Közülük 24 063 polgár (Sopronban 17 298, a falvakban 6 765 fő) szavazott, és mindössze 502 személy voksa volt érvénytelen. Érvényes szavazatot adott le 23 561 polgár, akik közül 15 338 személy Magyarország (65,1 %), 8 223 fő (34,9 %) Ausztria mellett foglalt állást. Fontos megemlíteni, hogy a népszavazáson Sopron polgársága döntötte el a Magyarország számára kedvező eredményt: a város szavazóinak 72,8 %-a szavazott az ősi hazában való maradásra, ellene 27,2 %, a nyolc községben ez az arány 45,5; illetve 54,5 % volt.

A népszavazással Sopron városa és nyolc környéki falu – Ágfalva, Balf, Bánfalva, Brennbergbánya, Felsőboz, Fertőrákos, Harka, Kópháza, és Nagycenk –, összesen (kerekítve) 257 km² területtel Magyarország birtokában maradhatott. Az 1920. évi népszámlás szerint a népszavazás körzetében 50 021 lakos élt, akiknek anyanyelvi megoszlása a következő: 19 525 magyar (39,0 %), 27 473 német (54,9 %), 2 472 horvát (5,0 %), egyéb 551 (1,1 %). Az említett 50 021 lakosból 34 197 fő (68,4 %) ismerte a magyar nyelvet. Még egy fontos adalék: ugyancsak az előbbi népösszeírás szerint 1920-ban Sopron feljegyzett 35 248 fős népességéből 28 467 polgár (80,8 %) tudott magyarul. Miközben a város lakóinak ekkori anyanyelvi összetétele: 17 166 magyar (48,7 %),

¹⁹ Lásd bővebben: Ormos Mária: „Soha, amíg élek!” Az utolsó koronás Habsburg puccskísérletei 1921-ben. Pécs, 1990.

²⁰ Fogarassy László: A nyugat-magyarországi kérdés katonai története. (III. rész: 1921 szeptember – november). – In. Soproni Szemle, XXVI. évf., 1972. 2. sz., 128-129. p.

16 911 német (48,0 %), 733 horvát (2,1 %), egyéb 438 (1,2 %)²¹

Sopron hűségét a magyar nemzetgyűlés az 1922. évi XXIX. cikkelyben örökítette meg. A jogszabály értelmében a város címere alul egy szalaggal bővült, rajta a „Civitas Fidelissima”, azaz a „Leghűségesebb Város” felirattal. A 61 méter magas Tűztorony déli részén, az 1921. decemberi népszavazás emlékére készült az ún. Hűségkapu, Kisfaludi Strobl Zsigmond szobrászművész és Hikisch Rezső tervei alapján.

És még mindig volt remény, évekkal 1918 ősze, és másfél évvel a trianoni békediktátum 1920. június 4. párizsi kényszer aláírása után. Még mindig teremtek igazi hazafiak, akiknek tettei szintén méltóak a magyar nemzet emlékezetére.

Lajtabánság-állam 1921. november 4-i megszűnését követően a magyar-osztrák határ mentén – Sarród és Mexikó-pusztá, Nyáros-major –, a Fertő-tónál az oda visszahúzódott, a fegyverét megtartott kb. 300 felkelő Budaházy Miklós és Szabó József századosok vezetésével újra szervezkedett. Terveket készítettek az elszakított magyar területek fegyveres visszavételére. Hivatalosan mezőgazdasági munkát végeztek Esterházy Pál birtokán. A magyar kormány nem háborgatta őket, sőt kérésükre Horthy Miklós kormányzó és Bethlen István bizalmasa, Gömbös Gyula volt az összekötőjük. A magyar belügyi felderítő szervek 1922 januárjában megkezdték a felkelők titkos megfigyelését, a februári összesítő jelentés szerint összlétszámuk már 381 fő. Ugyanebben az időben, január-februárban a magyar-osztrák határ déli szakaszán – Egervár, Zalaháshágy, Órimagyarósd, Szőce, Rimány-major térségében – kb. 200 gyülekező felkelőt a magyar csendőrség letartóztatott, és a lakhelyére toloncolt.

Az osztrák hatóságoknak a magyar felkelőktől való rettegése még ezekben a hetekben sem csökkent. Például 1922. március 12-én éjjel az osztrák katonaság tűz alá vette a magyar területen, Kőszegtől délre fekvő Bozsok községet, mert olyan hírt kapott, hogy ott szabadcsapatosok vannak. Az ügyet a magyar hatóságok kivizsgálták, az osztrákok feltételezésének nem volt alapja. A Fertő-tónál mezőgazdasági munkát végző felkelők száma 1922 márciusában az egyharmadára csökkent, mert a kormány utasítására el kellett távolítaniuk maguk közül az anyaországi illetőségűeket, külö-

nösen az időközben hozzájuk csatlakozott főiskolai hallgatókat. Az elszakított felvidéki, erdélyi és délvidéki területekről menekült felkelők maradhattak. A végrehajtást csendőrkülönítmény ellenőrizte. 1922 májusában az osztrák hatóságok közbenjárására a felkelők a határ mentétől a Hanságba tették át a székhelyüket, Kistölgyfa-pusztára és Osló községbe.

Május-június fordulójára kedvezett a felkelők újjászerveződésének, a létszám jelentős növelésének, mert a magyar kormányt lekötötték a nemzetgyűlési választások. Június elején újabb szabadcsapatosok szervezését kezdték meg az egész ország területén, sőt Budapesten toborzóirodát nyitottak. Ekkor már fő céljuk egy második nyugat-magyarországi / örvidéki felkelés kiobbantása. Ezért erőteljesen fokozták az elszakított nyugat-magyarországi területre irányuló felderítő tevékenységüket, a tisztek éjjelenként sikeresen átlépték az akkor még meglehetősen hiányosan őrzött magyar-osztrák határt. A felkelő-parancsnokság, Burgenland területére nyolc diverzáns csoportot szervezett, többek között Kismarton, Felsőpulya, Savanyút körzetének egyenként, tucatnyi településére, amelyek bekapcsolódtak a Burgenlandban ugyanekkor rendezett választási küzdelembe. Az Ausztriától való elszakadásra buzdító falragaszok százait vitték át a határon, kiragasztották, illetve terjesztették az elcsatolt örvidéki német és magyar falvakban. A Felsőpulyán alakult Horvát Párt és a jobboldali Parasztszövetség támogatására buzdították a lakosságot.

A felkelők az osztrák területre való fegyveres betörés tervezett július 17-i időpontját elhalasztották, mert a Népszövetség Tanácsa július 21-én tárgyalta a magyar-osztrák határmegállapító bizottság javaslatát az új, végleges államhatárról. Ennek eredményét akarták megvárni. A szabadcsapatosok azt is tervezték, amennyiben a Népszövetség jóváhagyja a magyar kormány által kért 23 helység visszacsatolását, azokat nyomban megszállják. Mondván, így akarják megakadályozni a szélsőséges osztrák szervezetek ottani, esetleges fellépését. A Népszövetség azonban – mivel a határmegállapító bizottság határozatát sem a magyar, sem az osztrák érdekelt fél nem fogadta el –, a vitás kérdések megtárgyalását újabb szakértőbizottság elé küldte, és a döntést elnapolta. A Prónay Pál, Hir György és Sigray Antal gróf vezette szervezkedést a magyar

²¹ Lökkös János: Trianon számokban. Az 1910. évi magyar népszámlálás anyanyelvi adatainak elemzése a történelmi Magyarországon. Bp., 2000: 358-360. p.

kormányzat július 11-ére teljesen felderítette, amellyel világhosszra vált, hogy hamarosan várható a második nyugat-magyarországi felkelés kitörése. Július 15-ére virradó reggelre a mozgalomban résztvevők közül kb. 400 fő Sopron környékén titokban átlépte az államhatárt, és Burgenlandban megkezdte a felkelés előkészítését. Nagysároslak, Monyorókerék, Németújvár térségében megbénították a telefonösszeköttetést, számos faluban széles körű agitációt fejtettek ki az elszakított Nyugat-Magyarország visszacsatolása mellett.

A szabadcsapatosok és legitimista társaik július 24-25-én három irányból tervezték a fegyveres betörést az elszakított nyugat-magyarországi / őrvideki területre. Héjjas Ivánnal az élen, az ún. „Északi-csoport” Magyaróvár környékére összpontosította embereit. A „Középső-csoport” Budaházy Miklós és Szabó József vezetésével Kapuvár; a hajdani Lajtabánság kormányzótanácsa elnökének, Apáthy Lászlónak az irányításával a „Déli-csoport” Körmend térségében, gróf Sigray Antal birtokán – Ivánc és más községekben, illetve pusztákon – gyülekezett. Héjjas és Apáthy harcosait az Ébredő Magyarok Egyesülete, az ÉME toborozta, és indította vonattal a helyszín közelébe. Ez csak részben sikerült, mert a kormány utasítására a rendőrség és a csendőrség Budapesten, illetve az ország belsejében megkezdte a Nyugat-Magyarországra szándékozók – több száz fő – feltartóztatását.

A felkelés katonai előkészületeit Prónay Pál irányította Dénesfa községből, a legitimista Cziráky József gróf birtokáról. A magyar kormány a szombathelyi 3. honvéd vegyes-dandárt utasította a szervezkedés felszámolására. Július 13-án egy csendőrkülönítménnyel megkezdtek a „Déli-csoport” vezetőségének és tagjainak a lefegyverzését, Nagycsákány vasútállomásán lefoglalták a szabadcsapat fegyverkészletének nagy részét. Vezetőjük, Apáthy László letartóztatása után a „Déli-csoport” felkelőinek egy része, 38 fő a fogóság elkerülésére július 17-én a Kondorfa melletti Huszári-majorból észak felé a semleges övezetbe nyomult, és 18-án éjjel Magyarbükksőnél átlépte az államhatárt. Karácsfa községnél az osztrák katonaság váratlanul tüzet nyitott, a felkelők sikeresen védekeztek, de lőszerük fogytával, 19-én hajnalban veszteség nélkül visszahúzódtak magyar területre. Lovászd mellett a

csapatot egy csendőrkülönítmény bekerítette, majd lefegyverezte őket. A „Középső-csoport” két osztagát Kapuvár térségben július 20-21-én, a Héjjas Iván vezette északi csapatot Mosonszentjános mellett 27-én, további kisebb-nagyobb egységeket 29-ére számolták fel a kirendelt magyar csendőralakulatok. A becslések szerint összesen 1200-1300 fő vett részt a második nyugat-magyarországi felkelésben. A magyar kormányzat az „egyszerű” szabadcsapattagokat a lakóhelyükre toloncoltatta, csak a szervezőkre és a három csoport vezetőire hártotta a felelősséget, akiket hosszabb-rövidebb vizsgálati fogságban tartottak, majd szabadon engedtek.²²

Az 1922. júliusi, ún. második nyugat-magyarországi fegyveres felkelés kísérlete a bécsi kormányzatot újabb meghátrálásra készítette. Ez különösen jól érzékelhetővé vált az új államhatár pontos megállapítása során, illetve kitűzésekor, amikor az elcsatolt nyugat-magyarországi falvak lakosságának véleménye, cselekedetei sajátos „népszavazási akarat”-ként nyilvánultak meg Magyarország mellett, amire addig nem volt lehetőség. A második felkelés eredménye a Szombathely–Szentgotthárd közötti keskeny területsáv sikeres visszaszerzése a határmegállapító bizottságnál, amikor a soproni népszavazást követően, a Népszövetség Tanácsának jóváhagyása után ezt a 10 községet (Alsócsatár, Felsőcsatár, Horvátlövő, Kiszarda, Nagyszarda, Németkeresztes, Magyarkeresztes, Olmód, Pornó (ma: Pornóapáti), Szentpéterfa), valamint a kőszegi erdőt csatolták vissza Magyarországhoz. A falvak 1923. január 1-jén tértek haza hivatalosan az anyaországhoz. Az ekkori határmegállapítás során – Villani Frigyes bizalmas jelentésének egyébként nem egészen pontos adatai szerint – Magyarország 19 756 kataszteri hold területet és azzal 5 383 lakost szerzett vissza a trianoni békediktátumnak a soproni népszavazás utáni újabb felülvizsgálatakor, miközben Ausztria 1 807 holdat és 471 lakost nyert.²³

A hazatért települések közül az osztrák megszállás idején Magyarország mellett a legelszántabban kiállt és a legtöbb áldozatot hozta Szentpéterfa község lakossága. A községek visszacsatolása után két héttel, 1923. január 14-én tartotta Vas vármegye Törvényhatósági Bizottsága soron következő ülését. A közgyűlés

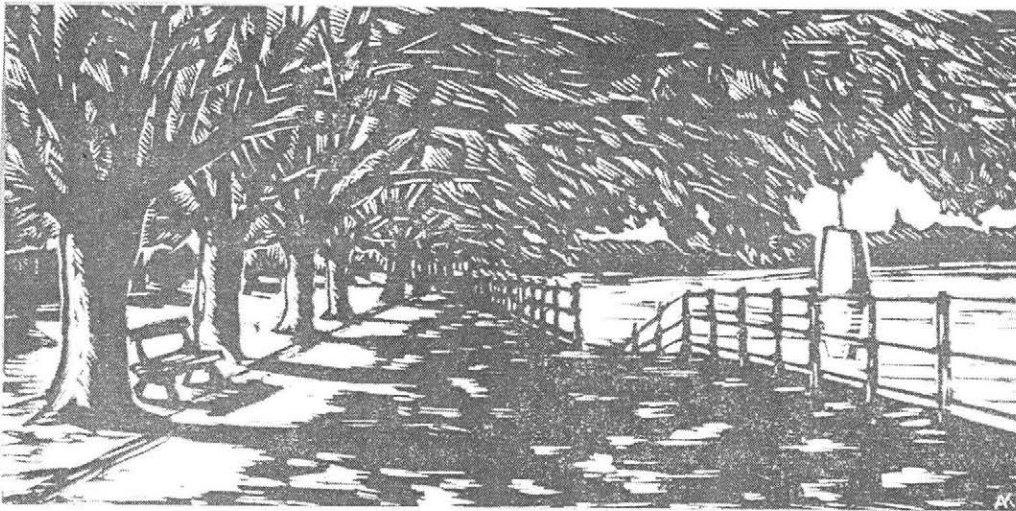
²² Zsiga Tibor: Burgenland, vagy Nyugat-Magyarország? – Burgenland oder Westungarn? Felsőőr–Oberwart, 1991.

²³ Lásd bővebben, Villani Frigyes, Báró: Jelentés a soproni népszavazásról és a magyar osztrák határ megállapításáról. Sopron, 1923: 39-87. p.

„hazafias magatartásáért” elismerését és köszönetét fejezte ki Szentpéterfa népének. Később, a május 22-i tanácskozáson került sor a település érdemeinek a részletes méltatására, a „visszatérési mozgalom”-ban betöltött vezető szerepére. A közgyűlés ekkor a „Communitas Fidelissima”, a „Leghűségesebb Község” kitüntető címet adományozta Szentpéterfa közösségének. Közben, március 13-án a Magyar Nemzeti Szövetség országos elnöke, báró Perényi Zsigmond díszes oklevelet küldött Szentpéterfa előljáráshoz, amelyben a következőket írta: „... a község apraja-nagyja, mely kivétel nélkül 15 hónapon át aggódó, féltő, reménykedő, vágyó, bizakodó szeretettel várta Magyarországhoz való visszacsatolását, és ez alatt a válságos idő alatt ragaszkodásának, kitartásának, hűségének és

odaadásának oly sok szép tanújelét adta, hogy ezzel méltán kiérdemelte / 'a leghűségesebb községi lakosság' / elnevezést, fogadja a község lakossága eme tántoríthatatlan hazafias magatartásáért az egész magyar társadalom osztatlan elismerését és háláját”.²⁴

A dolgozatban felsorakoztatott tények makacs dolgok, azokat lehetetlen megcáfolni. Legfeljebb elhallgatni, amire egyes nemzetietlen, az idegen hatalmakat mindig készségesen kiszolgáló magyarországi körök évtizedek óta folyamatosan, sőt napjainkban is törekednek. Főként Károlyi, Linder, Böhm és társaik tetteit, nemzetárulását akarják tisztára mosni. Olyan történelmi bűnöket, amelyek megbocsáthatatlanok. Ezekre is rá kell mutatnunk Trianon évfordulóján, mert 85 éve törtétt szét az ezredéves történelmi Magyarország.

²⁴ Zsiga Tibor: „Communitas fidelissima” Szentpéterfa. A magyar–osztrák határmegállapítás 1922/23. Szombathely, 1993: 6., 161., 172., 209. p.